

TAMÁSI ANNA ÉVA

Az egyházként történő elismerés egykor és most

Dolgozatom fókuszába az egyik legfrissebben elfogadott sarkalatos törvényünket, a heves vitákat kiváltott lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvényt (a továbbiakban: Ehtv.), és annak jogtörténeti előzményeit (különösen a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi XLIII. törvénycikket) helyeztem. Felmerül a kérdés ugyanis, hogy a konkrét szabályozást, a törvény egyes szakaszait tekintve is fedezhetünk-e fel rokonságot, szellemi továbbélést a korábbi egyház- és vallásügyi törvényeink, és a hatályos törvény között.

Elsőként azt kell leszögeznünk jelen témánk kapcsán, hogy történelmünk folyamán az emberek vallási életét szabályozó, az egyházak működéséről szóló törvények mindig is sarkalatosnak minősültek, ezt senki nem vitatta az évszázadok folyamán, és nincs ez másképpen a jelenleg hatályos törvényünk kapcsán sem. Tehát az első és nagyon fontos rokon vonás jelen törvényünk és jogtörténeti előzményei között a jogalkotó történeti alkotmányunk szelleméhez visszanyúló döntése, ugyanis ma is vitán felül állt, hogy az egyházak alakulását, működését szabályozó törvény a sarkalatos törvények listáján szerepeljen.

Egy rövid összefoglalás erejéig érdemes kitérni arra, hogy mit takar ez az évszázadokat megért, és ma is alkalmazott kifejezés. Sarkalatos törvényeknek minősülnek Hajnóczy József szerint azok, „amelyek a nemzet jogait általánosságban meghatározzák, a törvényhozó és végrehajtó hatalom között a határvonalat meghúzzák, ingó vagy ingatlan tulajdon szerzésének, valamint a megsértett jogrend helyreállításának módját megmutatják, a bűncselekmények büntetését megállapítják, az államigazgatás költségeit, a külső biztonság s a belső nyugalom biztosításának rendjét meghatározzák, mindezeknek azonban csak belső és legfontosabb alapjait szövegezik meg”.¹

Az Alaptörvény a következőképpen határozza meg a sarkalatos törvény jelentését: „A sarkalatos törvény olyan törvény, amelynek elfogadásához és módosításához a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.” Az Alaptörvény szövege több sarkalatosnak minősülő tárgykört nevez meg, köztük az egyházakról szólót is.²

Történeti alapvetések, az első egyházügyi törvényünk körüli vita sarokpontjai

A vallásfelekezetek alapításának korábbi jogtörténetünkben nem nagyon volt relevanciája, ugyanis az egyház és az állam szétválasztása nem volt napirenden, Magyarország katolikus állam

¹ ZÉTÉNYI Zsolt: *Jogfolytonosság és alkotmány*. In: Alkotmányossági Műhely ÉS Fórum, Konferencia az alkotmányról az Európai Unió Kapujában, 2002. szept. 13-14.

² Magyarország Alaptörvénye T) cikk (4).

volt, a bevett vallásokon kívül fel sem merült egyéb egyházak alapításának az ötlete és lehetősége. A bevett vallások köre is csak nagyon szűk körben bővült az évszázadok során, például az izraelita vallásfelekezet is csak az 1895-ös vallásügyi törvénnyel egy időben került e körbe. Erdélyben a négy bevett vallás (római katolikus, református, evangélikus, unitárius) szabad gyakorlata már nagyon korán, 1568-ban kimondásra került. A Habsburg uralom alatt álló Magyarországon ugyan a protestánsok (evangélikusok és reformátusok) vallásszabadságát több törvény is deklarálta (1608. évi 1. tc., 1646. évi 5. tc.), ezek a bevett vallás rangjára csak 1791-ben emelkedtek (1791. évi 26. tc.), együtt a görögkeleti egyházzal (1791. évi 27. tc.). 1848-ig ez a négy vallás minősült bevettnek, míg 1848-ban elismerték az unitárius vallást is.³

Tehát ebben az időben a szabad vallásgyakorlás fel sem merült, a jelentős hívői létszámot maguk mögött tudó egyházaknak is meg kellett vívniuk a harcot, hogy bevett vallássá válhassanak. A 19. század végére erősödtek meg annyira a liberális, szabadelvű nézetek Magyarországon, hogy egyáltalán a szabad vallásgyakorlás, és ezáltal új vallásfelekezetek létesítése felmerülhetett.

Jól bizonyítják a 20. század elején készített statisztikai kimutatások is, hogy mennyire más volt a szellemi légkör a korábbi időkben, ugyanis ennek a meglehetősen csekély feltételeket támasztó törvénynek a hatására sem szaporodtak meg az egyházalapítások, sőt, gyakorlatilag évtizedek múltán is csak azok az egyházak működtek, melyek már a törvény megalkotása idején is léteztek – vagy bevett vallások voltak, vagy állami elismerés nélkül ugyan, de működtek, voltak híveik. A 20. század első évtizedében Magyarország népessége hat nagyobb felekezethez tartozónak vallotta magát. Erre is a legnagyobb hatást a nemzetiség, a történeti meghatározottság, hovatartozás gyakorolta. A lakosság legnagyobb százaléka római katolikusnak vallotta magát (48,7%), majd utánuk következtek a reformátusok (14,4%), a görögkeletiek (13,1%), a görög katolikusok (10,9%), az evangélikusok (7,5%) és a zsidó vallásúak (4,9%). Az unitáriusok, és azok, akik felekezethez nem tartozónak vallották magukat, mindössze a lakosság 0,5%-át tették ki. Ezek az adatok az 1900-ban lévő viszonyokat mutatják, és ezek az arányok lényegében nem változtak az 1910-es felmérések idején sem (mindössze 1-2 tizedes változások következtek be).⁴

A trianoni elcsatolások következtében megváltozott Magyarország vallási megoszlása, például a görögkeleti vallású lakosság nagyrészt határokon kívülre került (a hajdúdorogi egyházmegyéből például négy bodroközi parókia Csehszlovákiához került, 75 pedig Romániához⁵), így a trianoni Magyarország területén számuk elenyészővé vált, mindössze a lakosság 0,4%-át tették ki a 20. század első felében történt több felmérés alkalmával is. Vizsgálódásunk szempontjából azonban elmondható, hogy abban nem mutatkozott jelentős változás továbbra sem, hogy a fentebb említett vallásfelekezethez tartozónak vallotta magát a lakosság döntő része továbbra is, csakis 0,2% vallotta magát egyéb vallásfelekezethez vagy egy felekezethez sem tartozónak. Ezek az állapotok egészen 1949-ig fennálltak, majd attól kezdve a hivatalos ideológia szerint nem tudakolták a lakosság vallási hovatartozását,⁶ elkezdődött az egyházak különböző eszközökkel történő háttérbe szorítása.⁷

³ CSIZINÉ SCHLOSSER Annamária: Az egyházak jogalanyiságának történelmi összefüggései. *Iustum Aequum Salutare* VI, 4 (2010) 243-256.

⁴ KOLLEGA TARSSOLY István (főszerk.): *Magyarország a XX. században*. II. kötet, Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság. Szekszárd, 1996-2000. 289.

⁵ PIRIGYI István, *Görög katolikusok Magyarországon*, in: Doncsev Toso – Szőke Lajos (szerk.): *A keleti kereszténység Magyarországon*, Budapest, 2007, 165. p.

⁶ KOLLEGA TARSSOLY, 1996-2000. 289.

⁷ MÉSZÁROS István: *...kimaradt tananyag...*, *Diktatúra és az egyház 1945-1956*, Budapest, 1993, 53-55.; MÉSZÁROS István: *Devictus vincit, Tanulmányok a magyar katolikus egyház 1945-2000 közötti történetéről*, Budapest, 2002, 189-192.

Itt kell megemlékezni a történelmi Magyarországon bevett vallásfelekezetek fontosságáról, ugyanis ezek voltak ekkor hazánkban a nemzeti tudat alakítói, hordozói, élen a nyelvvel és a kultúrával. Ez pedig azért valósulhatott meg, mert a hit egyértelműen csak a nép nyelvén terjeszthető és hirdethető, a prédikálás, ígehirdetés, a gyónás, az imák és az egyházi énekek csak a nép nyelvén, a nemzeti nyelven történhettek, mivel egyedül így tudták pasztorációs szerepüket betölteni.⁸ Ezt a szerepet most, a 21. században is meg kell valósítaniuk, viszont a korhoz alkalmazkodó, megváltozott módszerekkel, eszközökkel.⁹

Az első olyan törvényt, amely a szabad vallásgyakorlásról és az egyházalapításról szólt, 1895-ben fogadták el heves viták után. Több hasonlóságot, rokon vonást is felfedezhetünk az 1895-ös és a jelenlegi törvényünk között, annak ellenére, hogy a kettő teljesen más szellemi és politikai légkörben, más célok által vezérelve született. Előjáróban ki kell emelni, hogy a katolikus egyház a törvényhozó hatalomban nagy súllyal képviseltette magát (katolikus arisztokraták, főpapok és más papok személyében), politikai aktivitásának és a hatalomból való részesedésének jelentős színtere volt ez.¹⁰ Mellettük természetesen az egyéb bevett vallások képviselői is helyet kaptak a törvényhozó testületben. Ha megnézzük a 19. század végi viszonyokat, szembe-tűnő, hogy ott a törésvonal lényegében a keresztény felekezetek, főként a római katolikus egyház, és a liberális, szabadelvű nézeteket vallók között húzódott, akik az újításért szálltak síkra. A két szemben álló nézet harcolt egymással, ugyanis az egyháziak hatalmas veszélyt láttak abban, hogy lényegében szabadon létesülhessenek ezentúl új egyházak: mind az erkölcsi rendet, mind a saját egyházuk létét, befolyását veszélyeztetve látták. Ebből kifolyólag érvek tucatjait sorakoztatták fel a törvényjavaslat ellen, Schlauch Lőrinc nagyváradi püspök egyenesen kijelentette, hogy a törvény elfogadásával gyakorlatilag megszűnik a keresztény magyar állam, erről így ír: „Magyarország keresztény állam, ezen törvényeknek életbeléptetése után már többé nem lesz az. A cosmopolitizmus diadalmas bevonulásával kivetkőzteti azt eredeti jellegéből. Mert azt talán senki sem fogja tagadni [...], hogy a magyar társadalom keresztény korlátainak áttörése szabad utat nyit a nem keresztény elemek behatolásának; senki nem fogja tagadni, hogy a mely állam a vallásnélküliséget is megengedi, az kockáztatja létjogosultságát azon államok között, melyek a vallást létalapul elfogadták. Magyarország a legszabadabb lesz ugyan, de kitéve a szellemi piroteóriának martalékul. Európa is ma még keresztény s nem tudom, van-e Európában vagy Amerikában is állam, mely saját elkereszténytelenítését önmaga iktatta volna törvénybe?”¹¹

Lényegében az egész magyar állam önállóságát látták veszélyeztetve a törvény ellenzői, kifejtették, hogy Európában a magyaroknak nincsenek rokonai, az állam önmagára van utalva, a határon túl nincsenek hagyományai, így védenie kellene magát minden ellen, ami az individualitását veszélyeztetheti.¹²

Ezzel szemben a törvény pártolói azon az állásponton voltak, hogy Európa vezető államai-ban már teljesen elfogadott az a nézet, hogy vallásfelekezetek szabadon létesülhetnek a vallás-szabadság értelmében, és Magyarország éppen azzal ásná meg a sírját, éppen akkor nem lenne helye az európai államok között, ha ezekkel az emberi szabadságjogokkal nem azonosulna, azokat nem engedné érvényesülni.

A vallásfelekezetek szabad alakulásának másik nagy kockázatát abban látták a törvényt ellenzők, hogy a bevett egyházaknak nagyon fontos szerepük van az erkölcsi értékrend kialakítá-

⁸ GERGELY Jenő: *Vallási és nemzeti identitás – egyházak, felekezetek és állam kapcsolata 1945 előtt*. In: *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után*. Budapest, 2008. 15–28.

⁹ Erről bővebben ld. LUKÁCS László: *Egyházunk a rendszerváltás után*. In: Somorjai Ádám – Zombori István (szerk.): *A katolikus egyház Magyarországon*, Budapest, 1991. 87–88.

¹⁰ GERGELY Jenő: *Katolikus egyház, magyar társadalom 1890 – 1986*. Budapest, 1989. 56.

¹¹ Főrendiházi napló, 1892. IV. kötet 1894. szeptember 29–december 28. Ülésnapok – 1892–63, 8.

¹² Uo. 9.

sában, és ez komoly veszélybe kerülne az új vallásfelekezetek alapításával. A nagyváradi püspök ezt ekként juttatta kifejezésre: „Mert az emberek vallási nézetei szabályozzák rendesen egyéb nézeteiket is, visszahatnak egész szellemi életükre, jellemükre, gondolkodásmódjukra. Ez által a vallás szellemi hatalommá válik a közéletben és az állami hatalomtól különböző szellemi hatalom jelentkezik, melylyel az államnak számolnia kell. Teljesíti-e az állam kötelességét, ha oly tényezőt megtűr, mely minden vallást aláásással fenyeget?”¹³ A törvény egyes szakaszainak elemzésénél erre a kérdésre még visszatérek.

Lényegében ezek voltak a 19. század végén a törvényjavaslat vitájának sarokpontjai, tehát látható, hogy teljesen más szemszögből közelítették meg a kérdést, mint jelenkorunk törvényhozói, ugyanis a mostani sarkalatos törvény megalkotásának fő mozgatórugója az volt, hogy az egyháznak minősítéssel visszaélőket kizárják a rendszerből, amire a rendszerváltás szelében alkotott törvény alkalmatlannak bizonyult. Lukács Tamás képviselő is kifejtette expozéjában, hogy nem szükséges külön bizonyítani a joggal való visszaélést, amikor Magyarországon 343, más vélekedések szerint 362 egyházi szervezet van bejegyezve. Ezt összevetve más európai országok egyházi létszámaival, nem túlzás azt állítani, hogy a vallásbiznisz, a joggal való visszaélés hazánkban az elmúlt húsz évben egyre nagyobb teret nyert. Összehasonlításként Szlovákiában 18 egyház van bejegyezve, Csehországban 34, Lengyelországban, amely négyszer akkora népességgel rendelkezik, 104; a nyugat-európai országok közül a legmagasabb bejegyzett szám Franciaországban van: 75.¹⁴

„Történelmi egyházak”

A történelmi egyház kifejezés mellett sem lehet elmenni szó nélkül, ugyanis gyakran használatos megnevezés a hazánkban már hosszú ideje működő egyházakra. Felmerülhet a kérdés, hogy egy jogi terminus technikusról van-e szó, vagy csak egy történelmi relevanciával bíró fogalomról. Megállapítható, hogy a történelmi egyház kifejezés nem tekinthető jogi fogalomnak, a magyar jog azokat a vallásfelekezeteket nevezte így, amelyek a vallás szabad gyakorlatáról szóló 1895-ös törvény hatálybalépése után is megőrizték azt a hosszú évszázadok alatt kialakult szabályrendszert, mely működésüket meghatározta. 1947-ben a bevett és elismert vallásfelekezetek¹⁵ között megszüntették a különbségeket, azaz jogegyenlőség jött létre az egyházak között, ezáltal a történelmi egyház kategória jogtörténeti fogalomként vált.¹⁶ Az Alkotmánybíróság is megállapította határozatában, hogy e kifejezés használható, nem valósít meg az Alkotmányban tiltott diszkriminációt, hanem ez „az egyházak létrejöttének valóságos hazai történetiségére utaló kifejezés.” Tehát nem jött létre olyan jogi kategória, amely kizárólagosan a történelminek nevezhető egyházakat megkülönböztetné a többi egyháztól.¹⁷

Egyes vélemények szerint a kormány bevezeti hatályos törvényünkkel a magyar közjogba a történelmi egyház kategóriát. Ez így nem mondható el, viszont az egyértelmű, hogy az országgyűlés által elismert egyházak, vallásfelekezetek listája kialakításának alapjául nagyrészt az 1895-ös törvény, és az annak idején fennálló viszonyok szolgáltak, azaz a történelmi alap megkérdőjelezhetetlen.

¹³ Uo. 10.

¹⁴ http://www.mkogy.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fadat?p_ckl=39&p_uln=103&p_felsz=2&p_szoveg=&p_felszig=2 (2012. 09. 20.)

¹⁵ Erről bővebben ld. LÁSZLÓ T. László: *Egyház és állam Magyarországon 1919 – 1945*. Budapest, 2005. 17-19.

¹⁶ SCHANDA Balázs: *Magyar állami egyházjog*. Budapest, 2003. 156.

¹⁷ ABH 1995. 739., 743.

Az állam és az egyház viszonyának különböző modelljei és a vizsgált törvények véleménye a hazai rendszerről

Először az 1895-ös törvény idején kialakult álláspontot érdemes megvizsgálni, amely lényegi mozzanatait tekintve megegyezik a ma elfogadott véleménnyel. Az állam és egyház viszonyát tekintve a törvény indokolása azt az álláspontot képviseli, hogy az állam a vallásfelekezeteken kívül, azok felett áll, de köteles törődni az ügyeikkel, szabályozni a külső vonatkozásait, és a különböző vallásfelekezetek érintkezési pontjain esetlegesen fennálló összeütközéseket orvosolni. Többször hangsúlyozza az indokolás, hogy a történeti alapokon maradva, a történeti jogfejlődést szem előtt tartva kell a szabályozást megvalósítani.¹⁸

Az állam és az egyház viszonyáról ma élő álláspontot tekintve elmondható, hogy az állam és az egyház különválasztva működik, biztosítva van az egyházak autonómiája, ellenben a közösségi célok érdekében természetesen együttműködnek.

A hazai rendszer áttekintése után érdekes kérdés megvizsgálni azt, hogy ez hol helyezhető el a nemzetközi összehasonlításban, ugyanis az állam és az egyház viszonyának több történelmileg, politikailag és felekezetiileg meghatározott modellje alakult ki. Schanda Balázs alapvetően négy modellt különített el, melyek meghatározó eltéréseket mutatnak, de le kell szögezni, hogy teljesen vegytiszta megoldások sehol sem jöttek létre.

Az államegyházi modell minden olyan európai országban, ahol ezt alkalmazzák, történelmi örökség, nem az utóbbi évtizedekben jött létre. Jellemzője, hogy van egy „uralkodó” vallás, mellyel az állam azonosul, ellenben az állam világnézetileg semlegesnek tekinthető, az individuális vallásszabadságot maximálisan biztosítja, a kisebbségi felekezetek semmiféle korlátozásban nem részesülnek. Ez a modell érvényesül Európában például Angliában, Dániában és Norvégiában.

E modell mintegy ellentéte a radikális elválasztás, melyre jó példaként szolgálhat Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok is, bár a két országban teljesen eltérő indítatásból alkalmazzák ezt a modellt. Először az USA alkotmányában került sor az elválasztás kimondására, főként azzal a céllal, hogy a vallásszabadság megóvása érdekében az állam ne részesítsen támogatásban egyetlen vallást sem. Ez ma már így nem áll, ugyanis az állam támogatja bizonyos szinten a vallási közösségeket, de természetesen egyenlő mértékben. Franciaországban a radikális elválasztás egyházellenes indítatású volt, mára ez már nem mondható el, ellenben az elválasztás mind a mai napig érvényesül.

A kapcsolódó modell a harmadik megoldás, mely alapvetően Európa német nyelvű államaira, Németországra, Ausztriára és Svájc egyes kantonjaira jellemző. Ez mintegy átmenetet képez az államegyháziság és a radikális elválasztás között. Itt a hangsúly az együttműködésen van, a „kapcsolódás” a kulcsszó az állam és az egyház viszonyát tekintve. Lényegét nézve elmondható, hogy tagadja az államegyháziságot, viszont az elválasztás helyett a bevett népegyházakkal való együttműködést hangsúlyozza.

A negyedik modell az együttműködő elválasztás, mely leginkább Dél-Európa „latin” államaiban érhető tetten. Itt az elválasztás nem egyoldalúan ment végbe (mint Franciaországban), hanem a két fél teljes egyetértésével. Az állam számol az egyház meghatározó súlyával, és nem zárkózik el az együttműködés elől, mely együttműködés jellemzője a két fél önállóságának kölcsönös elismerésén alapuló szerződéses szabályozás.¹⁹

Elmondható, hogy a magyarországi szabályozás talán ezzel a modellel mutat a legtöbb rokon vonást, de egyértelműen nem lehet besorolni egyik rendszer alá sem.

¹⁸ Képviselőházi irományok, 1892. XI. kötet, 386-426. sz. – Irományszámok – 1892-398. sz. 63-64.

¹⁹ SCHANDA, 257-269.

Az együttműködő elválasztás kapcsán kell még megjegyezni, hogy mivel ez a modell leginkább a korábbi katolikus államokra jellemző, a katolikus egyház a politikából történő kivonulást és az új evangelizációt tekinti az új célkitűzésnek annak tekintetében, hogy újra keresztényibbé tehesse a társadalmakat, azaz ezekben az államokban „az egyházak és államok viszonyában most inkább az érdekek alapján történő válásról van szó, mintsem érdekházasságról.”²⁰

A törvények által elérni kívánt célok összevetése

Érdekes egy rövid összehasonlítás erejéig pillantást vetni az 1895-ös és az Ehtv. által elérni kívánt célokra. Az 1895-ös törvényjavaslat kimondott célja az indokolás szerint az, hogy joghézagot pótoljon, nevezetesen azt a hiátust, hogy a törvényesen be nem vett hitet vallók csoportjainak semmiféle testületi jogaik nem lehetnek, így kapcsolatba sem tudnak lépni a törvényesen bevett vallásfelekezetekkel, és hitüket sem tudják szervezett formában gyakorolni.²¹

Egy rövid kitekintésben nem árt összefoglalni azokat a tényezőket, melyek az 1895-ös törvény megalkotásánál szerepet játszottak, ugyanis a törvény előzményei szélesebb rávilágítást nyújtanak a törvénnyel elérni kívánt célokra, és bizonyos fókig meg is határozzák azokat. Ennek megfelelően a javaslat indokolása is ad egy összefoglalást, első felében a vallásszabadság és a vallás szabad gyakorlata tárgyában született jogtörténeti előzményekre tekint vissza a javaslat megalkotója, gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter. Kiemeli, hogy ez a harmadik törvényjavaslat 1868 óta, amelyet a törvényhozás elé terjesztettek, az elsőt 1869-ben Eötvös József, a második pedig a képviselőház e célra felállított bizottsága nyújtotta be 1875-ben. Egyikből sem lett végül törvény, ellenben a bizottság javaslatát azért is említette fel az indokolás, ugyanis az annak indokolásában szereplő egyes gondolatokat magáévé tette a jelenlegi javaslat is. A leginkább megemlítendő ezek közül az, hogy a bizottság javaslata (és egyben jelen javaslat) szerint nem merülhet fel célként az, hogy a kérdéses vallási viszonyokat együttesen, egy minden témakört felölelő próbáló törvénnyel szabályozzanak, hanem több, kisebb szabályozási területet felölelő törvénnyel, melyek így hatékonyabban tudnak az adott problémára reflektálni. Az 1895-ös javaslat indokolása kiemeli, hogy több olyan kérdéskör is van, melyek szabályozása még a jövő törvényhozásának feladata lesz, ilyenek például a legfelsőbb tetszvényjog vagy a védúri jogviszony kérdése.

Hangsúlyozza továbbá az indokolás, hogy az előző két említett törvényjavaslat között mintegy középútat kíván képezni, egyrészt az egyéni szabad vallásgyakorlat biztosításán túl részletesen szabályozza az eddig törvényesen el nem ismert, de ezután akár elismerendő felekezetekkel szemben követendő eljárást, ugyanakkor igyekszik kerülni az eddig is törvényesen bevett felekezetek jogainak és egyéb viszonyainak érintését.²² Ezt egy átvezető gondolatnak tekinthetjük a jelenleg hatályos törvényünkhöz, ugyanis e törvény megalkotásánál is kiemelkedő szempont volt az, hogy a „történelmi egyházak” jogait semmiféle sérelem ne érje.

Jelenleg hatályos törvényünk egyik célja a lelkiismereti- és vallásszabadság teljes körű és feltétlen biztosítása, ebbe belefoglalva a közösségalkotáshoz való jogot is. A másik célja pedig annak megakadályozása, hogy az egyházzá váláshoz csekély feltételeket támasztó 1990. évi IV. törvénnyel visszaélve jogtalan gazdasági előnyökhöz jussanak tényleges vallási tevékenységet nem folytató szerveződések. Ha megvizsgáljuk a 19. század végi viszonyokat, ez utóbbi visszaélés még fel sem merülhetett, így célként a vallásszabadság oly irányú biztosítását nevezték meg, hogy a bevett vallásfelekezeteken túl is létesülhessenek testületi jogokkal rendelkező vallásfelekezetek. Elmondható, hogy nem csak gazdasági visszaéléseik miatt károsak a társadalomra néz-

²⁰ SAUR, LÉON: *A vallás és a politika közötti kapcsolatok*. In: Tóth Károly (szerk.): *Az egyházi intézmények szerepe az európai integráció fejlesztésében valamint a belga és magyar társadalomban*. Budapest, 2002. 75.

²¹ Képviselőházi irományok, 1892. XI. kötet, 386-426. sz. – Irományszámok – 1892-398. sz. 64-65.

²² Uo. 62-63.

ve a „bizniszegyházak”, hanem mert ez egyrészt visszaélés a szabad vallásgyakorlás jogával, másrészt a valódi egyházak társadalmi presztízsét is rombolják ezek a szerveződések.²³

Természetesen célként merült fel az egyházak önállóságának biztosítása és az állammal fennálló kapcsolatok szabályozása is.²⁴

Az egyes szakaszok, rendelkezések összevetése

A két törvény vallásfelekezetek elismerésére vonatkozó szakaszait általánosságban összevetve megállapíthatjuk, hogy felépítésüket tekintve nagyrészt egyeznek egymással, ugyanis először felsorolják a feltételeket, amelyeket teljesítenie kell a vallásfelekezetnek ahhoz, hogy elismerjék, majd pedig államvédelmi szempontokra tér át a jogalkotó, továbbá a már létező vallásfelekezetek és az egyének jogainak védelmében lép fel.

Egyházak „elismerése”

Mindenekelőtt meg kell vizsgálni az egyházként történő elismerés feltételrendszerét. Itt érdemes egy rövid vizsgálódás erejéig a fejezet címénél maradni, ugyanis rögtön szembetűnő, hogy visszatért az 1895-ben alkalmazott „elismerés” kifejezés, ugyanis az Lvt. változtatva ezen, az egyházak nyilvántartásba vételéről beszélt, amely jobban meg is felelt az abban előírt eljárásnak. Hatályos törvényünk megalkotásakor is bonyodalmak merültek fel a kifejezések használata körül, ugyanis az elsőként benyújtott törvényjavaslatban a nyilvántartásba vétel szerepelt, viszont hatályos törvényünk már az egyházak elismeréséről is beszél a nyilvántartásba vétel mellett, nevezetesen egyházként való elismerésre irányuló eljárást nevesít. Ezen eljárás eredményeképpen születik döntés arról, hogy valóban egyháznak minősülő, azaz ténylegesen vallási tevékenységet folytató szervezetről van-e szó. Ez a szóhasználat már előre vetíti, hogy ismét nagyobb szerepet kíván szánni a jogalkotó az egyháznak való megfelelés kritériumának, azaz annak, hogy a létrejövő vallásfelekezet ténylegesen is egyháznak minősüljön, ne pedig csak egyházi köntösbe bújt egyéb szervezetnek.²⁵

Az elismerés feltételrendszere

A szabályozásra áttérve szembetűnő, hogy első egyházügyi törvényünkben nagyon minimális elvárásokat kellett teljesíteni ahhoz, hogy valaki egyházat alapíthasson. Ez azért fordulhatott elő, mert ekkor még a nem vallásos emberek is vallásosabbak voltak, mint ma a vallásosak, egyszerűen fel sem merült annak a lehetősége, hogy az egyházalapítással akár vissza lehetne élni. Sőt, az is megállapítható, hogy semmilyen előzménye, múltja nem volt a történelemben a sűrű egyházalapításoknak, az emberek döntő többsége azonosulni tudott valamelyik bevett vallásfelekezet tanításával. Így csak meglehetősen csekély feltételeknek kellett megfelelni a vallásfelekezetet alapítóknak: elegendő volt egy egyházközséget felállítani és fenntartani, valamint a felekezetükhöz tartozó gyermekek iskolai hitoktatását biztosítani (ami nem jelentett jelentősebb bonyodalmat, egy hitoktatót „kiállítani” az iskolában), valamint a hitéletre vonatkozó szervezeti szabályzatot összeállítani és a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bemutatni jóváhagyás végett. Ebben az időszakban még minden állampolgárnak valamilyen valláshoz kellett tartoznia, természetesen a többség katolikus volt, de akik nem, azoknak csakis az egyéb bevett vallások

²³ http://www.mkogy.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_szoveg?P_CKL=39&p_ulin=103&p_felsz=1&p_szoveg=&p_stilus= (2012. 09. 20.)

²⁴ MÁTÉ-TÓTH András – JUHÁSZ Valéria: *Vallási közösségek az írott sajtóban, Kvantitatív és kvalitatív elemzések*, Szeged, 2007. 44-46.

²⁵ 1895. évi XLIII. tv., 1990. évi IV. tv., 2011. évi CCVI. tv.

között volt választási lehetőségük, hogy vallásukat ott gyakorolják, az fel sem merült, hogy egyéb felekezetek mondhatni szabadon létesüljenek.²⁶

Ha összevetjük a 19. század végi szabályozást a rendszerváltás idején keletkezettel, több hasonlóságot is felfedezhetünk benne, mondhatni mintegy előzményének tekinthető, tehát a jogtörténeti hagyományokhoz nyúltak vissza 1990-ben. Bár vannak lényeges eltérések is, az alapvető szabályozásban megegyeznek. Ami jelentősebb változás, hogy az Lvt. szabályozása szerint legalább 100 főt kellett számlálnia az új vallásfelekezetnek, bár tulajdonképpen ez az előírást a kor hozta magával. 1895-ben még fel sem nagyon merülhetett ilyen jellegű feltétel, ugyanis ennél sokkal jelentősebb számú közösségek pályáztak az elismert vallásfelekezet jogállására, és a törvény hatályba lépésével ezeket jegyezték be, mint új egyházakat, az akkor még fel sem merült, hogy kisebb lélekszámú egyházak is bejegyeztessék magukat. Tehát az Lvt. követte ezt a mondhatni minimális elvárásokat támasztó szabályozást, ellenben a jogalkotó nem vette figyelembe a megváltozott szellemi, politikai légkört, a 20. század végén már nem volt vallásilag olyan erősen átitatva a társadalom, és az enyhe szabályozás visszaéléseket vont maga után.²⁷

Ezeket a visszaéléseket kívánta megszüntetni legújabb sarkalatos törvényünk, amely szigorúbb feltételeket támasztott ahhoz, hogy egyházként ismerjenek el egy szervezetet. Ebben már – itt csak a legfontosabb kritériumokat említve – a következő feltételeket támasztották: az országos népi kezdeményezésben részvételre jogosult legalább 1000 választópolgár aláírásával kell kezdeményezni, amely legalább százéves nemzeti működéssel rendelkezik vagy legalább húsz éve szervezett formában, egyesületként működik Magyarországon, alapcélként vallási tevékenységet végez, tanításának lényegét tartalmazó hitvallása és rítusa van, továbbá egyéb eljárási szabályoknak eleget tett.²⁸

„Erkölcsei kérdések”

Komoly problémaként merült fel az 1895-ös törvény felsőházi vitája során, hogy mivel az egyházaknak nagyon fontos szerepe van a „tömegek” erkölcsi nézeteinek kialakításában és fejlesztésében, így ha a bevett vallások kezéből kikerül ez az irányító erő, mivel bármilyen vallásfelekezet létesülhet ezentúl, akkor féltő, hogy a nagy szabadságnak erkölcsi romlás lenne a vége. Ugyanis ahogy kifejtették, az értelmiségieknek, akik a szabadságukkal élnek, és nem visszaélnek, azoknak megfelelő a szabályozás, viszont a köznépnek kell egy erkölcsi normarendszert felállítani, ami még a büntető jogszabályoknál is nagyobb erővel rendelkezik.²⁹ Eme féltelmek és elvárások hatására került be a törvénybe, hogy „a szabályzatnak különösen tartalmaznia kell a hitelt, az erkölcsi tanokra, az isteni tiszteletre, és egyéb vallási szertartásra, valamint a tisztviselők és más alkalmazottak felett gyakorolandó fegyelmi szabályokra vonatkozó rendelkezéseket.” Ilyen jellegű kitétel hatályos törvényünkben már nem szerepel.³⁰

Érvek és ellenérvek – mely szervet illesse a döntés az egyházak elismerésére irányuló eljárásban. A következő vizsgálódási pont annak a kérdése, hogy ki jogosult és köteles eljárni az egyházként történő elismerés kapcsán. Érdekes összefüggéseket figyelhetünk meg ennek kapcsán az 1895-ös törvény, és az akkori törvényjavaslat felsőházi vitájában szereplő módosítási javaslatok között. A 19. század végi törvény szerint a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez kellett benyújtani a kérvényt azoknak, akik vallásfelekezetté kívántak alakulni. Hatályos törvényünk szerint az országgyűlés dönt a kérdésről. Ennek a momentumnak is felfedezhetünk jogtörténeti

²⁶ 1895. évi XLIII. tv. 7. §.

²⁷ 1990. évi IV. tv. 9. §.

²⁸ 2011. évi CCVI. tv. 14. §.

²⁹ SALACZ GÁBOR: *A magyar kultúrbarc története, 1890 – 1895*, Pécs, 1938. 10–11.

³⁰ Főrendiházi napló, 1892. IV. kötet 1894. szeptember 29–december 28. Ülésnapok - 1892-63, 12-13.

előzményeit, ugyanis az 1895-ös törvényjavaslat felsőházi vitájában Zichy Nándor gróf benyújtott egy módosító javaslatot, melyben az szerepelt, hogy a törvényhozás intézkedjen az új válásfelekezetek elismerése tekintetében. Szilágyi Dezső igazságügy miniszter viszont ellenezte a javaslatot, amelyet végül nem is fogadtak el. Tehát ez a kérdés nem csak napjaink törvényhozóit foglalkoztatta jelentős mértékben, hanem már az 1895-ös törvény elfogadásakor is heves viták bontakoztak ki ennek kapcsán.³¹

1895-ben a kormány, illetve annak egy minisztere és az országgyűlés merültek fel, mint lehetőségek a törvényjavaslat vitája során, mindkettő mellett és ellen is hangzottak el megfontolandó, akár napjainkban is meggondolandó érvek. A törvényjavaslathoz Zichy Nándor gróf nyújtott be egy olyan tartalmú módosító javaslatot, amely szerint a miniszter benyújtott törvényjavaslata alapján eljáró törvényhozást nevezi meg az elismerésről való döntésre feljogosított szervként. Ennek indoklásaként azt hozta fel, hogy a történelem folyamán kialakult gyakorlatnak ez az eljárás felel meg leginkább. Többen támogatták-e javaslatot, többek között azért is, mert egyes vélemények szerint a miniszternek túlzott hatalmat adna az, ha ő maga dönthetne abban a kérdésben, hogy megfelel-e a kritériumoknak az adott egyház, másrészt – nem felróható módon – nincs is meg az a képzettsége, hogy el tudja dönteni ezt. Vécsey József az Országgyűlés melletti érvelésében a következőképpen fogalmazott: „E zavarokat legjobban Zichy gr. indítványa oszlatná el, mely az ily elhatározásokat egyenesen a törvényhozáshoz utalja. Mikor ily ügy ide jó, fel lehet tenni, hogy többé már nem valami szeszélytel [itt a miniszter döntésére utal vissza] van dolgunk, hanem hogy az ügy valamely általános közérzetűlet kifolyása és a szerint fog elintéztetni.”³²

Természetesen a törvényjavaslat támogatói más állásponton voltak, ők a végrehajtó hatalom döntési joga mellett törték lándzsát. Szilágyi Dezső igazságügy miniszter álláspontja szerint ha a törvényhozás joga lenne a döntés, „akkor ez az egész törvényjavaslat felesleges, mert az az út, hogy amikor egy új felekezet alakul, a törvényhozáshoz forduljon törvényes elismerés végett, eddig is nyitva állott s akkor erre az egész törvényjavaslatra s az ennek élére tűzött elvre absolute semmi szükség nincs.” Wekerle Sándor miniszterelnök is hasonlóképpen foglalt állást, szerinte az erre vonatkozó döntés teljes mértékben a végrehajtó hatalom körébe tartozik, a mindennapi élet gyakorlati szükségleteit a felmerülő vallások tekintetében a végrehajtó hatalom körében kell megoldani, és sokkal helyesebb, ha a törvényben csak a határokat határozzák meg, amelyek között a végrehajtó hatalom mozogni köteles, továbbá a kormány egyébként is a törvényhozás ellenőrzése alatt áll, így a visszaélések kiküszöbölhetők.³³

Az Ehtv. megalkotásakor is központi kérdésként jelentkezett, hogy mely szerv döntsön az elismerésről. Az eredeti törvényjavaslatban a Fővárosi Bíróságot jelölték meg illetékes szervként, annyiban módosítva az 1990-es Lvt.-n, hogy már nem a hely szerint illetékes bíróságnál kellene kezdeményezni az eljárást. Mindezt abból a megfontolásból, hogy egy egységes és áttekinthető nyilvántartásunk legyen a bejegyzett egyházakról. A törvényjavaslat benyújtói ezt a módosítást a javaslat meghatározó részének nevezték.³⁴

A törvényjavaslat vitája során erre vonatkozóan is érkeztek módosító javaslatok, például egy vallásügyi tanácsadó testület felállítása is felmerült, melynek munkájában a „történelmi egyházak” által delegált egy-egy személy, a parlamenti pártok által delegált egy-egy szakértő és a Magyar Tudományos Akadémia által delegált egy személy vett volna részt. Ezt a javaslatot elve-

³¹ Uo. 63-65.

³² Uo. 64.

³³ Uo. 64-67.

³⁴ http://www.mkogy.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_szoveg?P_CKL=39&p_uln=160&p_felsz=158&p_szoveg=&p_stilus= (2012. 09. 20.)

tették arra való hivatkozással, hogy ne érje az egyházak képviselőit az a vád, hogy elfogultsággal döntenek egyéb vallások minősítéséről.³⁵

Az alapkoncepció végül módosítása került, ugyanis a miniszter előterjesztése alapján az Országgyűlés hatáskörébe utalták az egyházak nyilvántartásba vételéről való döntést. Ellenben ezt a módosító javaslatot az Alkotmánybíróság döntése szerint a Házsabály megsértésével nyújtották be, így az AB közjogi érvénytelenség címén megsemmisítette a törvényt. Végül az Ehtv.-vel egy kétfokozatú eljárást vezettek be, melynek értelmében az Országgyűlés vallásügyekkel foglalkozó bizottsága javaslatot terjeszt az Országgyűlés elé az egyház elismerésére vonatkozóan, viszont a bizottság az ahhoz szükséges feltételek meglétéről a Magyar Tudományos Akadémia elnökének állásfoglalását kéri.³⁶

Összefoglalva elmondható, hogy tökéletes megoldás nem létezik, mindegyiknek vannak előnyei és hátlütői egyaránt. A bíróságok esetén kiküszöbölhető a politikai befolyásoltság vádja, viszont a bíróságon dolgozóknak nem feladatuk a szakmai hozzáértés annak megítélésében, hogy mely hitelvek, és egyéb feltételek minősíthetnek egy szervezetet valóban egyházzá. Egy testület felállításánál pedig az oda bekerülő személyek körül alakulhatnak ki állandó viták, nézeteltérések, támadási felületet biztosítva ezzel a testületre nézve. A legkevésbé rossz megoldásnak talán az Országgyűlés döntési joga tekinthető, ugyanis mellette szól, hogy a vallásügyekkel foglalkozó bizottságánál joggal feltételezhető a szakmai hozzáértés, és a széleskörű véleményalkotás; hátrányként merül fel viszont az átpolitizáltság, a politikai döntés hozatalának veszélye, ellenben talán csökkenti ezt a veszélyt a Magyar Tudományos Akadémia elnökének rendszerbe történő beiktatása.

Történeti utalások a hatályos törvény megalkotása során

Nem tartozik a legszorosabban véve a fentebbi cím alá, de itt kíván helyet magának annak bemutatása, hogy hatályos törvényünk megalkotói hogyan viszonyultak a történelmi előzményekhez. Lukács Tamás kereszténydemokrata képviselő, a törvényjavaslat egyik betérjesztője ismertette a javaslattal kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat. Már beszéde legelején visszautalt a jogtörténeti fejlődés figyelembe vételének fontosságára Eötvös Loránd vallás- és közoktatásügyi miniszter – éppen az 1895-ös egyházügyi törvényünk felsőházi vitája során elhangzott – szavait idézve. Tehát amellett, hogy a hatályos törvény pozitívumait és hibáit vizsgáljuk, valamint az elmúlt húsz év gyakorlatát, a jogtörténeti előzményeket, fejlődést is feltétlenül szem előtt kell tartani a törvényhozás során.³⁷

Megfigyelhetjük, hogy a törvényjavaslat vitája során gyakran kerülnek elő a történeti előzményekre való utalások, hivatkozások. Előtérbe kerül például azon lista indokolása kapcsán is, melyben azokat az egyházakat sorolták fel, melyeket mintegy hivatalból, külön kérelem nélkül elismer a törvény, mert a történeti tények alapján minden kétséget kizáróan vallási tevékenységet folytatnak. Ugyanis azok az egyházak, melyek már az 1895-ös törvény idején, valamint az 1910-es népszámláláskor is jelen voltak, feltétlenül ebbe a körbe tartoznak. Nem érintheti hátrányosan ugyanis a törvény azokat az egyházakat, melyek Magyarország történelmében és kultúrájában hosszú idő óta jelen vannak, már az 1895-ös törvény idején bevett vagy elismert egyháznak minősültek.

³⁵ http://www.mkogy.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fadat?p_ckl=39&p_eln=160&p_felsz=171&p_szoveg=&p_felszig=171 (2012. 09. 20.)

³⁶ 164/2011. (XII. 20.) AB határozat.

³⁷ http://www.mkogy.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fadat?p_ckl=39&p_eln=103&p_felsz=2&p_szoveg=&p_felszig=2 (2012. 09. 20.)

A következő említést érdemlő történeti visszautalás – Deák Ferenc szavainak idézésével – annak alátámasztására szolgál, hogy a történetileg kialakult nézetnek megfelelően az egyház dogmáiba nincs beleszólása az államnak, viszont olyan átlátható szabályozást kell teremteni a bejegyzett egyházak körének áttekintése mellett, amely kiküszöböli a jelenlegi visszaéléseket.³⁸

A jogtörténeti fejlődés eredményeként egyes vélemények szerint sajátos egyházállami modell illeti meg Magyarországot a történelmi múltja jogán, melyet az jellemzett már 1895-ben és természetesen ma is, hogy az állam az egyháztól elválasztva működik, ellenben támogatja az állam az egyházakat, valamint a közösségi célok megvalósítása érdekében kiválóan együttműködnek.³⁹

Összegzés

Összegezve a kifejtetteket megállapítható, hogy több hasonlóság, rokon vonás is felfedezhető az első egyházként történő elismerést szabályozó törvényünk, és a hatályos szabályozás között. A jogalkotó kimondottan és kimondatlanul több esetben visszanyúlt a jól bevált történeti gyökerekhez, amely megmutatkozik a szabályozás rendszerében és a szellemiségében is. Természetesen az azóta bekövetkezett társadalmi, politikai, szemléletbeli változások magukkal hozták egyes rendelkezések gyökeres revízióját, gondolnunk kell itt kiemelten az egyházként történő elismerés feltételrendszerének szigorítására, amely azt célozta, hogy az elmúlt húsz évben megszaporodó visszaélések eliminálásra kerüljenek a rendszerből. Mindezek ellenére hatályos törvényünk és annak történeti előzményei között az összhang, bizonyos elemek továbbélése elvitathatatlan.

Azért nem szabad ezen kérdések mellett elmenni szó nélkül, mert a jogtörténeti előzmények megvizsgálása elengedhetetlen a hatályos jogszabályok elemzésekor, ugyanis a gyökerek megismerése által válik igazán érthetővé, hogy egy jogintézmény miért és miért abban a formában van jelen jogrendszerünkben.

TAMÁSI ANNA ÉVA

Recognition of Churches in the Past and Present

(Summary)

One of our most recently approved „sarkalatos” (cardinal) controversial act is in the centre of my study (Act CCVI of 2011 of conscientious and religious freedom and also about churches, religious sects and religious communities). I also focused on antecedent law history, especially on Act XLIII of 1895 of free practice of religion. In our judicial history all acts involving religion had proved to be cardinal with no exception, so the law-maker acted in unison of the spirit of our historical constitution by declaring this act cardinal.

The question can be asked whether we can find connections, spiritual survivalship between the previous and the operative act involving churches and religion in their actual regulations and sections.

³⁸http://www.mkogy.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fadat?p_ckl=39&p_uln=103&p_felsz=4&p_szoveg=&p_felszig=4 (2012. 09. 20.)

³⁹http://www.mkogy.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fadat?p_ckl=39&p_uln=103&p_felsz=15&p_szoveg=&p_felszig=15 (2012. 09. 20.)

A separate area of interest is one of the key issues – and also the most controversial one – of the act, that is the probational conditioning of a church (§§14-18 Act CCVI of 2011), what development it went through, what people in the XIXth century conceived of it at the time of its enactment of Act XLIII of 1895 when the conception of a separated church and state did not dominate, in what dimension this question was reviewed, and whether there are common characteristics between the above mentioned and the operative act in this respect.